

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

เกษตรอินทรีย์เป็นระบบการผลิตทางเกษตรในรูปแบบเกษตรทางเลือกที่มีการผลิตอาหารที่ปลอดภัยต่อการบริโภค และส่งเสริมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทำให้ระบบเกษตรอินทรีย์เป็นที่ยอมรับ (สุดใจ, 2545) โดยใช้หลักการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพในระบบการเกษตรให้เกิดการผสมผสานเกื้อกูลซึ่งกันและกันเน้นการหมุนเวียนใช้ทรัพยากรในไร่นาให้เกิดประโยชน์สูงสุด (ชนวน, 2545)

ประเทศไทยมีการทำเกษตรอินทรีย์แบ่งเป็น เกษตรอินทรีย์แบบพึ่งพาตนเองโดยส่วนใหญ่เป็นการเกษตรแบบพื้นบ้านที่ไม่ได้มีการรับรองมาตรฐานจากหน่วยงานอิสระเกษตรกรกลุ่มนี้ทำการผลิตเพื่อการบริโภคในครอบครัวเป็นหลักผลผลิตส่วนเกินที่จำหน่ายในตลาดท้องถิ่น และการทำเกษตรอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐาน เกษตรอินทรีย์ในกลุ่มนี้เป็นการเกษตรที่มีเป้าหมายหลักเพื่อการค้าทั้งในระบบการตลาดทั่วไปและการตลาดทางเลือกเกษตรกรในกลุ่มนี้ขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเพราะมีแรงจูงใจทางด้านเศรษฐกิจมาช่วยเสริมกับแนวคิด และเทคนิคการผลิตรวมถึงเรื่องของการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ผลผลิตของเกษตรกรในกลุ่มนี้จึงสามารถจำหน่ายออกไปยังต่างประเทศได้ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์เป็นเกณฑ์ที่จะสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภค ผลผลิตได้รับการยอมรับ เกษตรกรมีรายได้จากการขายผลผลิตดีขึ้น ส่งผลให้เศรษฐกิจชุมชนดีขึ้น

ปัจจุบันกระแสความต้องการของผู้บริโภคด้านสินค้าเกษตรอินทรีย์ ได้กระตุ้นเกิดการปรับเปลี่ยนของเกษตรกรรายย่อย ในการผลิตเคมีสู่ระบบที่คำนึงถึงการลดใช้สารเคมี ตระหนักถึงสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ทำให้ในกระบวนการผลิตอินทรีย์ ได้มีการให้คุณค่าของผลิตแบบอินทรีย์ สนับสนุนด้านการตลาด ตัวอย่าง เช่น การผลิตข้าวอินทรีย์ของชาวนาดำบลนาโปล อำเภอกุดชุมหะ จังหวัดยโสธร ในการส่งออกข้าวอินทรีย์เกษตรกรได้รับราคาเพิ่มขึ้น จากการไม่เผาฟางข้าวใช้การตัดต้นข้าว ทำให้สัตว์เลี้ยงได้ใช้ประโยชน์จากฟางข้าว

การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย (สหกรณ์กรีนเนทจำกัด, 2547) ได้พบว่า หน่วยงานรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากต่างประเทศเข้ามารับรองการผลิตประมาณสองในสามของพื้นที่การเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย โดยผู้ประกอบการที่ขอรับรองจากหน่วยงานต่างประเทศเป็นบริษัทธุรกิจขนาดใหญ่ที่มีเป้าหมายเพื่อการส่งออกไปขายต่างประเทศเป็นหลัก ส่วนหน่วยงานรับรองในประเทศไทย สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) นับว่ามีพื้นที่ในการรับรองค่อนข้างกว้าง ผู้ขอรับรองส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย โดยมีทั้งกลุ่มเป้าหมายเพื่อ

จำหน่ายในประเทศและส่งออก ในการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของ มกท. เป็นการรับรองตลอดระบบการผลิตซึ่งการตรวจสอบจะครอบคลุมตั้งแต่เริ่มการปลูก ดูแลรักษา จนกระทั่งเก็บเกี่ยว ส่วนในผลิตภัณฑ์แปรรูป การตรวจสอบเริ่มตั้งแต่การได้มาและการจัดการวัตถุดิบ กรรมวิธีการแปรรูป การบรรจุ และการขนส่ง การรับรองนี้เป็นการรับรองที่ว่า กระบวนการผลิตนั้นไม่มีการใช้สารสังเคราะห์ และมีการพยายามป้องกันการปนเปื้อนสารเคมีจากสภาพแวดล้อมอย่างดีที่สุดเท่าที่สามารถทำได้ ซึ่งทำให้ผลผลิตนั้นมีความปลอดภัยต่อผู้บริโภคมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์ทั่วไป อีกทั้งได้ปฏิบัติตามแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพนิเวศน์การเกษตร และถึงแวดล้อมอย่างจริงจัง

อย่างไรก็ตามภาคเหนือได้มีองค์กรมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือที่ได้พยายามสร้างมาตรฐาน การผลิตพืชผักอินทรีย์ของเกษตรกรภาคเหนือขึ้น เนื่องจากสร้างมาตรฐานที่สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร ซึ่งเกณฑ์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ มีความแตกต่างจากเกณฑ์มาตรฐานขององค์กรต่างๆที่มีเกณฑ์มาตรฐานมาจากคณะผู้ทำงานร่วมกันกำหนดขึ้นแล้วนำไปใช้กับเกษตรกร แต่เกณฑ์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือมีเกณฑ์ที่มาจากการเสนอแนะข้อคิดเห็น มีส่วนร่วม และยอมรับของเกษตรกรว่าปฏิบัติได้จริง และเหมาะสมกับท้องถิ่น (ทิพย์รัตน์และคณะ, 2544) การสร้างเกณฑ์มาตรฐานของเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ ได้ทำให้เกษตรกรที่ผลิตเกษตรอินทรีย์มีความมั่นใจในผลผลิตของตนเองว่าปลอดภัยจากสารเคมี ทำให้มีสุขภาพดี มีผู้สนับสนุนให้การยอมรับระบบเกษตรอินทรีย์ มีระบบเศรษฐกิจและการตลาดที่ดี ผู้บริโภคมีความมั่นใจในผลผลิตที่มีมาตรฐานรับรอง

ในขณะที่เดียวกันการผลิตเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรไม่ได้ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เนื่องจากมีเงื่อนไขต่างๆของการรับรองมาตรฐานสูงทำให้เกิดภาระในการตรวจแปลงเกษตร และควบคุมคุณภาพเพิ่มขึ้นด้วย ทำให้เกษตรกรรายย่อยเสียเปรียบ เพราะปัญหาด้านเงินทุน และเทคโนโลยี ยังพบว่าการรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรต้องลงทุนจ่ายในการรับรองทำให้ต้นทุนในการผลิตเพิ่มขึ้น แต่ถ้าเกษตรกรรายย่อยสามารถผ่านมาตรฐานได้ทำให้ผลผลิตมีราคาสูงเป็นที่รู้จักและต้องการของตลาด ซึ่งผู้วิจัยมีความสนใจว่าโดยทั่วไปแล้วความต้องการของเกษตรกรรายย่อยที่มีการปรับเปลี่ยนสู่ระบบอินทรีย์มีความต้องการได้รับการรับรองมาตรฐานมากน้อยอย่างไรและมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ รวมถึงเกษตรกรที่ต้องการมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้น มีลักษณะการผลิต และการตลาดอย่างไร

นอกจากนี้ยังไม่มีการวิจัยและศึกษาเกี่ยวข้องกับความต้องการของเกษตรกรต่อการได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และเงื่อนไขในการรับรองมาตรฐานภาคเหนือ ตลอดจนข้อเสนอแนะต่างๆ

ของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งงานวิจัยนี้คาดหวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาการเกษตรยั่งยืนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาลักษณะข้อมูลพื้นฐานการผลิตและการตลาดของเกษตรกร
2. เพื่อศึกษาความรู้ของเกษตรกรต่อมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของภาคเหนือ (มอน.)
3. เพื่อทราบถึงความต้องการได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดเชียงใหม่
4. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการผลิตและการตลาดเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดเชียงใหม่

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบข้อมูลลักษณะพื้นฐานต่อการผลิต
2. เข้าใจความรู้ของเกษตรกรต่อการได้รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์
3. ทราบความต้องการและความคิดเห็นของกลุ่มเกษตรกรที่มีต่อการรับรองมาตรฐาน
4. เข้าใจปัญหาและอุปสรรคต่อการได้รับรองมาตรฐาน

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้ได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากเกษตรกร 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่อนจังหวัดเชียงใหม่ และกลุ่มผักปลอดสารพิษ ตำบลยางนึ่ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีการสนับสนุนให้เกิดการทำอินทรีย์ที่แตกต่างกัน ระยะเวลาในการผลิตอินทรีย์ที่แตกต่างกันในตัวอย่างกลุ่มแม่ทาสามารถยกระดับการผลิตไปสู่อินทรีย์ได้และมีความคุ้นเคยกับการขอรับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ส่วนกลุ่มผักปลอดสารพิษอยู่ระหว่างการเปลี่ยนจากผักปลอดสารพิษเป็นระบบเกษตรอินทรีย์ และยังไม่ได้รับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ดังนั้น การศึกษาความต้องการได้รับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มีเงื่อนไขความต้องการแตกต่างกัน และความรู้ในการผลิตของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มแตกต่างกัน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษาในด้านบริบทชุมชนของแม่ทา ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน และกลุ่มผักปลอดสารพิษตำบลยางเนิ้งอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
2. ศึกษามาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของภาคเหนือ (มอน.)
3. ศึกษาความรู้และความต้องการ ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดเชียงใหม่
4. ศึกษาปัญหาและอุปสรรคต่อการได้รับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตด้านประชากร

การศึกษาครั้งนี้ได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากเกษตรกร 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแม่ทา อำเภอแม่ออน จำนวน 33 ครัวเรือน และกลุ่มผักปลอดสารพิษ อำเภอสารภีจำนวน 30ครัวเรือน

1.5 นิยามศัพท์

เกษตรอินทรีย์ หมายถึง รูปแบบการทำเกษตรด้านการปลูกพืชของเกษตรกรในพื้นที่ศึกษา เช่น การปลูกข้าว พืชผักสวนครัว และพืชไร่ ที่ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช และวัชพืช ตลอดจนฮอร์โมนกระตุ้นการเจริญเติบโต ในทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิต แต่ให้ความสำคัญต่อการปรับปรุงความอุดมสมบูรณ์ของดิน และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการประยุกต์ใช้วัสดุจากธรรมชาติเพื่อเพิ่มผลผลิตและพัฒนาความต้านทาน โรคของพืช เช่น การใช้เศษซากพืช ซากสัตว์ มูลสัตว์มาทำเป็นปุ๋ยอินทรีย์หรือปุ๋ยพืชสดในการปรับปรุงบำรุงดิน การใช้สารสกัดปราบศัตรูพืชจากสมุนไพร เป็นต้น ซึ่งการทำเกษตรกรรมในรูปแบบนี้มีส่วนสำคัญในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ตลอดจนสุขภาพที่ดีของผู้ผลิตและผู้บริโภค

มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ หมายถึงกระบวนการประกันคุณภาพเพื่อยืนยันว่าผลิตภัณฑ์ดังกล่าวผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่กำหนดดำเนินการ โดยหน่วยงานอิสระที่ไม่ได้เป็นทั้งผู้ผลิตหรือผู้ซื้อซึ่งมีความเป็นกลาง และมีความโปร่งใสเป็นการรับรองกระบวนการผลิต ตั้งแต่การเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว จนถึงการแปรรูปการบรรจุ และจัดจำหน่าย โดยงานวิจัยใช้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ (มอน.) เป็นมาตรฐานในการประเมินความรู้และความคิดเห็นของเกษตรกรตัวอย่าง

ความต้องการ หมายถึง เกษตรกรมีความประสงค์ที่จะได้รับการรับรองของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรตัวอย่าง